

Elämän kunnioittamisen etiikka: Yritys antroposentrisen ja biosentrisen etiikan yhdistämiseksi (Petter Portin)

Klassillinen etiikka on antroposentristä, ihmiskeskeistä. Se tarkastelee kahden tai useamman rationaalisen toimijan, siis aikuisten ihmisten tai heidän muodostamiensa ryhmien välisiä arvojen vastakkainasetteluja. Antroposentrisessä etiikassa luonto on ihmiselle alisteinen. Viimeaikainen biotieteiden kehitys on puolestaan nostanut esiin biosentrisen etiikan, joka tarkoittaa kaikkien elollisten olentojen yhtäläistä ottamista huomioon - siis ihminen yhtenä lajina. Tähän on johtanut esimerkiksi biologisen luonnon valtava tuhoutumisvauhti ihmisten toiminnan takia sekä aivan viime vuosina geenitekniikan huima kehitys. Klassiseen etiikkaan nähden biosentrisessä etiikassa on uutta mm. lasten, sikiöiden, muiden eläinten kuin ihmisen, kasvien sekä kokonaisten ekosysteemien oikeudet. Näihin kysymyksiin klassinen etiikka ei anna minkäänlaista vastausta.

Biosentristä etiikkaa, kaiken elollisen ehdotonta koskemattomuutta, ei sitäkään kuitenkaan yksin voi nostaa eettisen toiminnan ohjenuoraksi jos myös ihmisten ja ihmislajin elämän jatkuminen katsotaan sinänsä arvokkaaksi eettiseksi päämääräksi. Elääksemme meidän on ravinnoksemme ja vaatetuksemme väistämättä tuhattava muita eläimiä tai ainakin kasveja. Terveystemme ylläpitämiseksi meidän on taisteltava mikrobeja ja loiseläimiä vastaan eikä ainakaan vielä ole keksitty menetelmiä, joita käyttämällä biolääketieteessä voitaisiin kokonaan luopua eläinkokeista.

Näiden ristiriitojen ratkaisemiseksi monet käytännöllisen filosofian edustajat ovat nähneet välttämättömäksi antroposentrisen ja biosentrisen etiikan yhdistämisen jonkinlaiseksi elämän kunnioittamisen etiikaksi. Eräs tällainen yritys on evolutiivinen etiikka, jossa arvopohja eettisille ratkaisuille etsitään evoluutioteoriasta. Pisimmälle tämän on vienyt kanadalainen filosofi Michael Ruse kirjassaan *Taking Darwin Seriously* (1986), jossa hän on päätenyt esimerkiksi tahdon vapautta koskevassa tarkastelussaan samoille linjoille kuin Immanuel Kant kirjassaan *Kritik der praktischen Vernunft* (1788). Rusen mukaan aito etiikka on evoluutioteorian valossa mahdollista, jopa välttämätöntä. Hän ajattelee, että on tosin niin, että biologiamme määrää moraaliset arvomme eivätkä ne vaadi henkilökohtaista valintaa. Aivan samoin kuin emme voi valita raajojemme lukumäärää emme myöskään voi valita moraalista tietoisuuttamme. Emme ole vapaita valitsemaan mikä on hyvää ja mikä paha. Sen sijaan voimme Rusen mukaan vapaasti valita toimimme väärin vai oikein; siis noudatammeko biologisen evoluution meihin luomaa moraalilakia vai emme. Vapaa tahto ja moraalilakien alainen tahto ovat identtisiä. Tämä on täsmälleen sama johtopäätös kuin Kantin kategorinen imperatiivi.

Evoluutioteoriasta voidaan kuitenkin johtaa täysin vastakkainenkin käsitys, nimittäin itsekkyyden ja heimokuntaisuuden ohjaama eettinen ohje, kuten Edward O. Wilson on kirjassaan *Sosiobiology* (1975) tehnyt. Kirjassaan *On Human Nature* (1978, s. 197) hän

kirjoittaa:

"Because natural selection has acted on the behavior of individuals who benefit themselves and their immediate relatives, human nature bends us to the imperatives of selfishness and tribalism."

Näyttää siis siltä, että evoluutioteoria voi johtaa ajattelijoiden erilaisista agendoista riippuen täysin vastakkaisiin moraalisiin johtopäätöksiin. Tämän vuoksi, koska evoluutioteoria on biologian keskeisin paradigma, meidän on pyrittävä etsimään oikea agenda elämän kunnioittamisen etiikalle, sillä tällaisen etiikan täytyy käsittääkseni olla sopusoinnussa modernien biologisten teorioiden kanssa. Tällainen agenda on se, että kaiken elämän *tarpeetonta* tuhoamista on vältettävä. Pohjaa tällaiselle etiikalle on luonut meidän aikanamme saksalainen lääkäri Albert Schweitzer kirjassaan *Elämän kunnioitus* (1956); Schweitzer pyhitti aikuisen elämänsä kaikkein kurjimmassa asemassa elävien ihmisten auttamiseen Afrikassa.

Elämän tarpeetonta tuhoamista on vältettävä ihmiskunnan elämän jatkumisen turvaamiseksi. On arvioitu, että maapallolla koskaan eläneistä lajeista 99,999 % on kuollut sukupuuttoon. Niinpä siis jokaisen lajin lopullinen kohtalo - omamme mukaan lukien - on kuolla sukupuuttoon todennäköisyydellä yksi.

Paleontologinen aineisto osoittaa, että maapallolla on kosmisten katastrofien takia sattunut massasukupuuttoja suunnilleen 220 miljoonan vuoden välein; näistä viimeisin 60 miljoonaa vuotta sitten, jolloin dinosaurukset tuhoutuivat ja nisäkkäiden evoluutio kävi mahdolliseksi kun ne saattoivat täyttää dinosauruksilta vapautuneet ekologiset lokerot.

Parhailtaan on käynnissä massasukupuutto; ei kosmisen katastrofin takia, vaan ihmisen toiminnan takia. On arvioitu, että luonnollinen sukupuuttovauhti on suunnilleen 1 laji vuodessa, mutta ihminen aiheuttaa nykyään ainakin tropiikissa 3-7 lajin sukupuuton tunnissa. Ihminen aiheuttaa siis toiminnallaan 10.000 kertaa nopeamman sukupuuttovauhdin kuin mitä tapahtuisi ilman ihmisen vaikutusta (*Wilson 1995*). Ihminen aiheuttaa, jos nykyinen meno jatkuu, 12 000-16 000 vuodessa sen, että 96 % lajeista tuhoutuu. Jos nykyinen sukupuuttovauhti jatkuu, häviävät kaikki nisäkkäät 7000 vuodessa ja kaikki linnut 12 000 vuodessa (*Wilson 1995*). Myöhäisellä kvartaarikaudella, siis nykyisellä geologisella maailmankaudella, enemmän kuin puolet maapallon 167 suurista (yli 44 kg painavista) maanisäkässuvuista on kuollut sukupuuttoon pääasiassa maapalloa kolonialisoivan ihmislajin metsästystoiminnan takia (*Gittleman & Gompper 2001*).

Paleontologin kannalta uhanalainen laji on jo kuollut sukupuuttoon. Yli 50 % kädellisistä, joita on yhteensä n. 250 lajia, on uhanalaisia. Luonnollisessa

sukupuuttovauhdissa lajien keskimääräinen elinikä on yleensä n. 4 miljoonaa vuotta; nisäkkäiden 2 miljoonaa vuotta (*Niemelä 2001*).

Maapallon biosfäärin, sen eri ekosysteemien nykyisenkaltainen toiminta lienee välttämätöntä ihmislajin säilymiseksi. Yhdenkin lajin poistuessa eliöyhteisöstä myös jäljelle jäävien lajien keskinäiset suhteet muuttuvat. Tämä voi johtaa myös siihen, että muitakin lajeja katoaa yhteisöstä. Seurauksena on pahimmillaan eräänlainen ketjureaktio, kaskadi, jonka seurauksena koko lajiyhteisön rakenne muuttuu ja lajimäärä pienenee (*Lundberg, Ranta & Kaitala 2000*). Aiemmin on havaittu, että lajiyhteisön monimuotoisuus ikään kuin puskuroi sitä useiden lajien dramaattista katoamista vastaan. Etukäteen on hyvin vaikea luotettavasti ennustaa, miten suuria muutoksia jonkin tietyn lajin poistuminen yhteisöstä aiheuttaa. Vaikka kyse ei olisikaan mistään näyttävästä avainlajista, sen suhteet muihin lajeihin voivat tehdä siitä kriittisen monien muiden lajien säilymisen tai koko eliöyhteisön kannalta (*Lundberg ym. 2000*). Nykyaikaisten ympäristötutkimusten pääasialliseksi lähestymistavaksi onkin tullut holistinen näkemys ihmisen ja ekosysteemien välisestä suhteesta (*Clayton 2001*).

Kysymys on ihmisen kannalta olennaisesti luonnonvarojen riittävydestä. Onko meidän siis noudatettava "pelastusvenemoraalia", jota Pentti Linkola on monissa kirjoissaan suositellut (viimeksi teoksessaan *Johdatus 1990-luvun ajatteluun*, 1989) vai onko muuta ratkaisua? Mielestäni on.

Kysymys luonnonvarojen riittävydestä on loppujen lopuksi poliittinen solidaarisuuskysymys. Ruokaa on kyllä tarpeeksi, mutta se on epäoikeudenmukaisesti jaettu. Maailmassa on miljardi aliravittua ihmistä, mutta yhtä monta ylipainoista. Maailman nykyiset ravintovarot riittävät 12 miljardille ihmiselle, siis kaksinkertaisesti nykyiselle väestölle. Tämä arvio perustuu mm. siihen, että Kiinassa, missä ei tiettävästi ole nälänhätää, on 1/5 maapallon asukkaista, mutta vain 1/10 viljellystä maapinta-alasta.

Hollantilainen primatologi Frans de Waal on kirjassaan *Hyväluontoinen: Oikean ja väärän alkuperä ihmisessä ja muissa eläimissä* (1998) kuvannut ihmisen moraalisen toiminnan ja luonnonvarojen riittävyyden välistä suhdetta eräänlaisen kelluvan pyramidin mallin avulla. Pyramidissa ylinnä on ihmisyksilö, sitten tulevat perhe ja klaani, ryhmä ja yhteisö, heimo ja valtio, ihmiskunta ja pohjimmaisena kaikki elämänmuodot. Pyramidi kelluu sitä ylempänä mitä enemmän luonnonvaroja on. Jos luonnonvaroja on hyvin niukasti, ihminen välittää vain itsestään. Kun luonnonvarojen runsaus kasvaa, alkaa ihminen välittää yhä laajenevasta elämänpiiristä kunnes hän lopulta kun luonnonvaroja on yltäkyläisesti, alkaa välittää kaikista elämänmuodoista.

Tämän vuoksi antroposentrisen ja biosentrisen etiikan yhdistäminen elämän kunnioittamisen etiikaksi on välttämätöntä, ja antroposentrisen ja biosentrisen etiikka ovat siis myös toisistaan riippuvaisia.

de Waalin näkemys tuntuu ensi katsomalta utopistiselta ja mahdottomalta toteuttaa, koska luonnonvarat ovat joka tapauksessa rajalliset - ainakin abioottiset luonnonvarat.

Onkin niin, että ellei ihmiskunta melko pian keksi käytännössä ilmaista, mutta saasteetonta energialähdettä, on edessä paluu primitiiviseen maanviljelysyhteiskuntaan. Ilmaista ja saasteetonta energialähdettä voitaneen etsiä vain aurinkoenergiasta sekä sen välittömistä seurannaisista kuten bio- ja tuulienergiasta. Maailman energiaongelman ratkaisu on siis avainasemassa myös elämän kunnioittamisen etiikan kannalta. Sen vuoksi sen ratkaisemiseen suunnatuissa voimavaroissa ei pidä säästellä. Luonnontieteiden ja niiden sovellutusten edistymistä on siis kaikin voimin tuettava, mutta tämä ei saa tapahtua pelkästään antroposentrisen etiikan vaan samanaikaisesti myös biosentrisen etiikan periaatteita noudattaen.

KIRJALLISUUTTA

Clayton, Philip (2001): "In search of unity: Is the poetry in science or in its appropriation?" Nature 409, 979-978.

Gittleman, John L. & Gompper, Matthew E. (2001): "The risk of extinction - what you don't know will hurt you". Science 291, 997-999.

Kant, Immanuel (1788): Kritik der praktischen Vernunft. J.F. Hartknoch (Riga)

Linkola, Pentti (1989): Johdatus 1990-luvun ajatteluun. WSOY, Juva.

Lundberg, Per, Ranta, Esa & Kaitala, Veijo (2000): "Species loss leads to community closure". Ecology Letters 3, 465-468.

Niemelä, Jari (2001): "Elinympäristöt häviävät - sukupuuttoaalto vyöryy". Teoksessa Jan Rydman (toim.), Tiede ja elämä. Tieteen päivät 2001, Tieteellisten seurain valtuuskunta, Helsinki. (Ilmestyy myöhemmin tänä vuonna.)

Ruse, Michael (1986): Taking Darwin Seriously: A Naturalistic Approach to Philosophy, Basil Blackwell, Oxford, New York.

Schweitzer, Albert (1956): Elämän kunnioitus. Suom. Juha Tervonen. WSOY, Porvoo,.

de Waal, Frans (1998): Hyvänluontoinen: Oikean ja väärän alkuperä ihmisessä ja muissa eläimissä. Suom. Kimmo Pietiläinen. Terra Cognita.

Wilson, Edward O. (1975): Sociobiology: The New Synthesis, Harvard University Press, Cambridge Ma., London.

Wilson, Edward O. (1978): On Human Nature. Harvard University Press, Cambridge Ma., London.

**Wilson, Edward O. (1995): Elämän monimuotoisuus. Suom. Kimmo Pietiläinen.
Art House, Helsinki,**

Kirjoittaja on Turun yliopiston perinnöllisyystieteen professori.

petter.portin@utu.fi